

Summary

The process of creation, legal providing of activity, organizational features and evolution of institute of naval courts, is in-process probed in the Russian empire in XVIII – to the first half of XIX cent. Collected and treated basic legislative acts, the detailed motion of forming of this institute is exposed on the extent of one and a half ages.

Key words: naval courts, fleet, Russian empire.

Отримано 18.09.2012

О. В. КУЦІПАК

Ольга Вікторівна Куціпак, аспірант Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

**ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРАВОВОГО ЖИТТЯ
В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

У сучасних умовах все більшої уваги потребує вивчення правового життя країни, тобто тих умов, у яких приймаються правові акти, від яких залежить юридична стабільність і правовий розвиток, формується юридична практика. Вивчати правове життя необхідно через природу правових актів, оскільки саме правовий акт виступає як форма існування юридичних приписів та є інструментом їх формування¹.

Метою статті є дослідження стану правового життя в Україні. Для досягнення поставленої мети було проаналізовано сучасний стан правового життя, визначено основні шляхи розвитку, здатні підняти його якісний стан, розкрити зміст правових актів як змістовних елементів правового життя.

Науковий внесок в аналіз та дослідження проблем правового життя було зроблено такими авторами, як: О. В. Малько, Ю. А. Тихомиров, І. В. Котелевська, В. А. Шиянов, В. Д. Зорькіна, С. В. Паленіна.

Методологічну основу статті становила сукупність принципів: загальнонаукових і спеціально-галузевих методів правового пізнання дійсності. У процесі дослідження було використано положення сучасної теорії пізнання і загальні положення теорії держави і права, застосовано історико-правовий, формально-логічний та інші сучасні методи наукового пізнання.

Стан правового життя потребує все більш активного дослідження та вивчення шляхів його нормалізації для підвищення якісного стану. Одним із найважливіших шляхів нормалізації правового життя сучасного суспільства є впорядкування правових актів-документів, зведення їх в єдине ціле. Впорядкування всіх правових актів та форм їх прояву є не тільки завданням сучасної правової науки, але й одним із напрямів правової політики. У нинішніх умовах не спостерігається єдності в правовому регулюванні, тому лише комплексний підхід до організації єдиної в країні системи актів-документів допоможе створити єдине поле в рамках всієї держави².

Правові акти є основним системоутворюючим фактором, а головним завданням демократичного суспільства є єдність всіх правових актів, а не їх суперечливість. Усі правові акти повинні виступати як єдина система, де кожен правовий акт займає своє місце, являє собою організуючу ланку правової політики і правового життя, забезпечуючи їх збалансованість.

Своєрідний засіб приведення в єдину систему правового масиву – це систематизація. Тому в даний час актуальною є систематизація чинного законодавства, приведення його до більш системної форми. Необхідним є також введення у правову систему нових інструментів, скасування старих правових засобів. Систематизація насамперед використовується в якості ефективного способу забезпечення суб'єктів права необхідною нормативно-правовою інформацією³.

Важливість систематизації законодавства зумовлена потребою його вдосконалення, звільнення від застарілих актів і суперечливих норм, усунення та з'ясування прогалин у законодавстві, визначення, які нормативні акти потрібно приймати.

Ефективність систематизації залежить від участі громадян та їх об'єднань у систематизації законодавства, єдності правової системи, упорядкованості джерел, наукового забезпечення систематизації законодавства шляхом залучення науковців.

Систематизацію правових актів необхідно починати з:

- 1) досягнення найбільш єдиного праворозуміння;
- 2) правильного роз'яснення та тлумачення норм шляхом офіційного закріплення існуючих правил тлумачення;
- 3) підвищення рівня загального стану законності;
- 4) встановлення офіційної класифікації правових актів;
- 5) розташування всіх правових актів за юридичною силою, щоб кожен правовий акт мав своє місце в системі.

Ефективність нормативно-правового регулювання суспільних відносин багато в чому залежить від єдності й несуперечливості правової системи та впорядкованості правових актів.

В юридичній літературі зустрічається розподіл на видову і загальну систематизацію. Видова систематизація – це явище, яке направлене на впорядкування правових актів за допомогою консолідації, інкорпорації та кодифікації⁴. Загальна систематизація більш зручна і полягає в об'єднанні: законодавства з певної тематики (нормативні акти); практики його застосування (правозастосовні акти); практики його тлумачення (інтерпретаційні акти)⁵.

Такий розподіл на основі загальної систематизації дасть змогу вирішити питання ієрархічності правових актів, їхньої юридичної сили, визначення кола та сфери їх застосування і розмежування понятійного апарату в цій галузі.

При систематизації правових актів не слід забувати місцеві правові акти, які приймаються, і про міжнародні правові акти, що є частиною національного законодавства. Крім того, потребують систематизації акти, які приймаються на законодавчому та місцевому рівнях.

Як зазначає О. В. Малько, потрібна своєрідна піраміда правових актів, яка може стати специфічною і більш досконалою формою правового життя⁶. В. Д. Зорькін слушно в цьому зв'язку зауважив, що саме піраміда є образом правового життя. Саму піраміду В. Д. Зорькін уявляє таким чином, що нагорі її розташовуються принципи і норми, які фіксуються в Конституції. Далі піраміда йде вниз, у вигляді ієрархічно розташованих законів, підзаконних актів⁷.

Завдяки системному підходу можна буде забезпечити процес юридичного регулювання і створити систему правових актів, наслідком чого стане можливим прийняти закону «Про систематизацію правих актів»⁸.

Тому слід підтримати російських дослідників про ідею прийняття вищезгаданого закону. На нашу думку, комплексне законодавче регулювання системи правових актів, тлумачення й реалізація необхідні та можливі лише за рахунок саме такого закону, що надасть можливість урегулювати систему правових актів, у тому числі законів та підзаконних актів, міжнародних договорів. Крім того, завдяки цьому закону можна буде вирішити питання про нормативні та ненормативні акти і визначення їхньої ролі й сфери застосування, співвіднести різні джерела права, які вимагають регламентації, виробити єдині підходи до розуміння нормативності. Саме цей закон, «Про систематизацію правових актів» покликаний стати основою побудови системи законодавства. Систематизацію можна розглядати як форму законотворчості, і якщо підтримати цю думку, то систематизація – це процес, який характеризується інтеграційними властивостями, ефективність яких зумовлена завершеністю формування тих чи інших законодавчих масивів, властивих тим чи іншим галузям права⁹. Удосконалення законотворчої діяльності – закономірність розвитку держави, умова ефективності створення правового акта.

Крім вищезгаданого, прийняття такого закону сприятиме ефективнішому використанню законодавчих актів, підвищенню рівня правового виховання, правової культури населення, надасть можливість вирішити питання про роль міжнародних договорів.

Прийняття закону «Про систематизацію правових актів» має велике не тільки теоретичне, а й практичне значення. Завдяки прийняттю такого закону можливе вдосконалення діяльності парламенту і поліпшення рівня прийняття правових актів та покращення їх реалізації на практиці. При прийнятті закону «Про систематизацію правових актів» необхідно враховувати всі правові акти різної юридичної сили – від законодавчих актів до актів місцевого самоврядування.

Враховання вищевказаних положень допоможе досягнути наступного:

– можливості підвищити зростання потоків правової інформації, підняти рівень знань серед населення стосовно прийнятих правових актів;

– зручності у використанні правового матеріалу;

– усунення колізій у законодавстві;

– можливості швидко знайти необхідний законодавчий матеріал;

– проведення інвентаризації вже існуючої нормативної бази;

– формування нового підходу до законодавства, який би визначав критерії для прийняття закону.

З метою підвищення якості правового життя суспільства необхідно удосконалювати законодавчу політику в державі. Саме від прийнятих правових актів (насамперед від законів) залежить поліпшення рівня правового життя більшості громадян і суспільства в цілому. Однак прийнятих лише правових актів недостатньо, необхідно підвищувати контроль за їх виконанням та застосуванням.

Правовий акт повинен відповідати певному змісту, тобто мати юридично оформлені цілі та завдання. Крім того, зміст правового акта включає розрахунок необхідних і можливих ресурсів для його реалізації.

Слід погодитися з А. С. Коноваловою, що правове життя – це певні відносини між людьми, що реально існують у вигляді тих чи інших актів і явищ, та включають право (закони), його реалізацію і стихійну складову¹⁰.

Тому правове життя – це не тільки процес взаємодії багатьох типів і видів суб'єктів права, а й діяльність та взаємовідносини між людьми, які повинні бути юридично оформлені у вигляді прийнятих правових актів, за порушення яких встановлена відповідальність.

Удосконалення чинного законодавства неможливе без повного і правильного застосування юридичної техніки та є невід'ємною частиною для правового життя.

На сьогоднішній день дослідження методологічних і методичних прийомів юридичної техніки є недостатнім. Тому невідповідно в результаті динаміки сучасної законотворчої діяльності та ускладнення правового життя суспільства виникає питання про юридичну техніку.

На думку О. В. Малька, з допомогою юридичної техніки досягається вирішення таких завдань, як підвищення якості правових актів, створення умов для їх системності та збалансованості. Він прив'язує до юридичної техніки і правову політику та вважає юридичну техніку найважливішим засобом правової політики, яка впливає на її результати. Поряд із тим, О. В. Малько називає юридичною технікою систему ресурсів (засобів, способів, методів, прийомів, правил), що використовуються при підготовці та упорядкуванні правових актів з метою забезпечення їх досконалості й підвищення ефективності¹¹.

Недарма А. П. Мазуренко називає юридичну техніку інструментом законотворчої політики, за допомогою якого досягається розв'язання її практичних завдань¹² та говорить про юридичну техніку як про систему науковообґрунтованих способів, правил, прийомів і обов'язкових вимог підготовки та прийняття і впорядкування правових актів, що застосовується з метою забезпечення їх ефективності, а також юридично формалізованої сукупності показників, необхідних для аналізу й оцінки якості професійної юридичної діяльності¹³. Техніко-юридичне забезпечення законодавчої діяльності – найважливіша умова його ефективності.

Збільшення кількості нормативно-правового масиву вимагає підвищення технічного забезпечення їх якості, а відсутність наукового інструментарію юридичної техніки негативно впливає на створення правових актів.

Крім того, важливим є також питання про систематизацію юридичної техніки. Завдяки цьому можна підвищити ефективність юридичного регулювання, виробити нові засоби і способи подолання юридичних колізій у праві.

Одним із шляхів нормалізації та покращення рівня правового життя є підвищення активності участі громадян у законотворчій діяльності, оскільки це – одна із фундаментальних засад демократії.

Юридична література виділяє декілька стратегій щодо залучення громадян у законодавчий процес. Можна використати наступні: по-перше, прийняття рішень самими громадянами, по-друге, вироблення рішення та прийняття законів самими громадянами, ініціювання прийняття документів, а також: участь у референдумі; право народної ініціативи; народне вето.

У цьому зв'язку С. В. Полєніна говорить, що на закон у процесі його створення та реалізації впливає комплекс соціальних факторів, одним з яких вона називає участь громадян у створенні закону¹⁴.

Участь громадян у створенні закону свідчить про їх політичну активність, знання правових норм. Однак в Україні така незаінтересованість громадян зумовлена відсутністю прояву ініціативності самими громадянами в законотворчій діяльності, а також відсутністю права народної ініціативи. Крім того, слід зазначити, що правом законодавчої ініціативи в Україні володіють тільки: Президент, Парламент, Кабінет Міністрів та Національний банк.

Вирішити дану проблематику можна шляхом відновлення всенародних обговорень законопроектів, що сприятиме підвищенню активності громадян у процесі законотворення. Результатом участі громадян в обговореннях законопроектів стало б підвищенню рівня ефективності громадян, вивчення потреб та інтересів громадян.

Завдяки підвищенню активності громадян у цій сфері можна підвищити рівень правової культури, подолати правовий нігілізм, підвищити юридичні знання, і, як наслідок, – активізувати правомірну поведінку, підвищити рівень правового життя.

Нормалізацією правового життя виступає також формування єдиного інформаційно-правового простору. Воно забезпечує правову інформованість державних і громадських структур, а також кожного громадянина окремо, покращує доступність правових актів для всіх заінтересованих осіб.

Тому в законодавстві багатьох країн велика увага приділяється офіційному опублікуванню правових актів. Традиційно – здійснюється шляхом випуску офіційного друкованого видання, що повністю фінансується державою (в тому числі в Україні опублікування здійснюється в таких офіційних друкованих виданнях, як: «Офіційний вісник України», газета «Урядовий кур'єр», «Голос України», «Відомості Верховної Ради України», інформаційний бюлетень «Офіційний вісник Президента України»). З розвитком інформаційних технологій ряд держав удався до додаткового опублікування: видання електронної версії офіційних друкованих видань.

Однак це свідчить не тільки про видання на офіційних сайтах органів, що видають нормативно-правові акти, але й зведення їх в єдину систему, тобто створення єдиного сайту, де публікуються нормативні акти, і його доступність через сайти он-лайн у будь-який час.

У таких країнах поряд з офіційним виданням у паперовому вигляді використовують і електронні видання, що мають однакову юридичну силу.

У більшості держав можна зустріти електронне та паперове офіційне видання, є країни, в яких діє тільки електронне опублікування і набрання законної сили лише електронним шляхом. Однак, питання про вступ в силу нормативних актів різної юридичної сили видаються різними органами виникає питання.

Тому слід погодитись Е. В. Талапіною, яка приділяла увагу даному питанню і зазначає, що електронне опублікування, достатнє для набрання актом законної чинності, можливе лише щодо обмеженого кола актів¹⁵. Погодившись із цим, перспективним було б, щоб поряд з паперовим опублікуванням існував і елек-

тронний реєстр з відповідним зведення всіх актів в єдину електронну систему та їх офіційним вступом у законну силу. Оскільки ознайомитися з повною актуальною редакцією закону, із внесеними змінами неможливо, адже опублікування в паперовому вигляді здійснює тільки зміни до нього, а не повну його редакцію. Доцільно також зауважити, що в офіційних виданнях публікуються не всі правові акти, проблема виникає з підзаконними актами та рішеннями місцевого самоврядування.

Електронне опублікування дає змогу вирішити актуальні проблеми доступу до актів ненормативного характеру, та до судових документів. В Україні така процедура є проблематичною, але можливою. Введення в дію паралельно з паперовим виданням нормативно-правового акта і в електронному вигляді допоможе нашій країні наблизитися до європейських стандартів, що в свою чергу змінить і посилить механізм законотворення, підвищить рівень правового життя в Україні та результати активності учасників права. Разом із тим, крім електронного опублікування закону слід приділяти достатньо уваги законопроектам, які також необхідно опублікувати на всіх можливих офіційних ресурсах для більшої якості та подальшого введення в дію, доступності обговорення законопроектів особами з юридичною освітою та пересічними громадянами, включення громадян в законодавчий процес. Вищезазначене вирішить і ряд практичних проблем, а саме: можливість швидко знайти необхідний матеріал, підвищити мобільність відстеження інформації.

Аналізуючи вищевикладене, можемо зробити висновок про нестабільність правового життя українського суспільства. Це призводить до того, що акти-документи, які приймаються, погано опрацьовані, носять короткостроковий і кон'юнктурний характер. Особливої уваги потребує систематизація правових актів, необхідна для того, щоб підвищити ефективність правового регулювання, а прийняття закону «Про систематизацію правових актів» надасть можливість урегулювати систему правових актів, у тому числі законів, підзаконних актів та міжнародних договорів.

¹ Тихомиров Ю. А. Правовые акты: учебно-практическое и справочное пособие / Ю. А. Тихомиров, И. В. Котелевская. – М.: Юринформцентр, 1999. – 381 с.

² Шиянов В. А. Правовая система и правовая жизнь общества: теоретический аспект взаимодействия: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Шиянов Владимир Алексеевич. – М., 2008. – 179 с.

³ Общая теория права : Учебник для юридических вузов / [Дмитриев Ю. А. [и др.]; под ред. А. С. Пиголкина. – [2-е изд.]. М.: Издательство МГТУ им. Н. Э. Баумана, 1996. – 384 с.

⁴ Малько А. В. Правовая жизнь / А. В. Малько // Общественные науки и современность. – 1999. – № 6. – С. 65–75.

⁵ Там само. – С. 72.

⁶ Там само.

⁷ Зорькин В. Выступление на круглом столе, посвященном десятилетию перестройки / Зорькин В. Д. // Правовое государство в России: замысел и реальность. – М., 1995. – С. 28

⁸ Малько А. В. Вказана праця. – С. 71

⁹ Систематизація законодавства в Україні: проблеми теорії та практики. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1999. – 600 с.

¹⁰ Коновалова А. С. Обычное право в российской правовой жизни: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Коновалова Алевтина Сергеевна. – М., 2005. – 173 с.

¹¹ Малько О. В. Юридическая техника как важнейшее средство правовой политики (обзор материалов «круглого стола») / О. В. Малько, М. А. Костенко // Государство и право. – 2011. – № 1. – С. 112–116.

¹² Там само. – С. 113.

¹³ Там само.

¹⁴ Паленина С. В. Законотворчество в Российской Федерации / Паленина С. В. – М.: Институт государства и права РАН, 1996. – 134 с.

¹⁵ Талапина Э. В. Электронное опубликование нормативных актов: зарубежный опыт / Э. В. Талапина // Государство и право. – 2009. – № 7. – С. 54–60.

Резюме

У статті розглядаються шляхи підвищення рівня правового життя в сучасному українському суспільстві. Визначено роль правових актів у правовому житті.

Ключеві слова: правове життя, систематизація, правові акти, юридична техніка.

Резюме

В статье рассматриваются пути повышения уровня правовой жизни в современном украинском обществе. Определена роль правовых актов в правовой жизни.

Ключевые слова: правовая жизнь, систематизация, правовые акты, юридическая техника.

Summary

This article discusses ways to increase the level of legal life in the modern Ukrainian society. Defines the role of legal acts in the legal life.

Key words: legal life, organizing, legal acts, the legal machinery.

Отримано 7.08.2012